

bilimname

düşünce platformu

sayı: XX, 2011/1

ilahiyat bilimleri araştırma vakfı (İBAV) adına sahibi
M. Zeki Duman

editör
Mehmet Demirci

yayın kurulu
Muharrem Akođlu, Süleyman Akyürek, H.Yunus Apaydın, A. Kamil Cihan, Mustafa Çakmaklıoğlu, M. Zeki Duman, Ramazan Ertürk, İbrahim Görener, Harun Güngör, Ahmet Kayacık, Kadir Kınar, Turan Koç, Ali Küşat, Erdoğan Pazarbaşı, Sebahattin Samur, Murat Serdar, Şefaettin Severcan, Abdulvahap Taştan, Ali Toksarı, Temel Yeşilyurt

yazı işleri müdürü
Celaledin Çelik

editör yardımcıları
Kadir Kan, Abdulkadir Bayam

redaksiyon ekibi
Habil Nazlıgöl, Menderes Gürkan, Muammer Sarıkaya, Mustafa Karagöz

tanıtım
Cenan Kuvancı, Hüseyin Oral, M. Sami Özdil

mizanpaj
Mustafa Ulu

irtibat
web: www.bilimname.com; email: bilgi@bilimname.com
mdemirci@erciyes.edu.tr

ISSN: 1 3 0 4 – 1 8 7 8

bilimname hakemli bir dergidir. Altı ayda bir yayınlanır.

bilimname'ye gönderilen yazılar önce dergi yazım ilkelerine uygunluk açısından yayın kurulunca incelenir ve uygun bulunanlar o alandaki çalışmalarıyla tanınmış iki hakeme gönderilir. İki hakemden sadece birinin olumsuz rapor vermesi durumunda yazı üçüncü bir hakeme gönderilir. Yazıların yayınlanmasına yayın kurulu karar verir. *bilimname*'de yayınlanan yazıların bilimsel ve hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.

Kayseri 2012

HADİSLERDE BEDEN DİLİ VE İBNU HİBBAN ÖRNEĞİ

Mustafa IŞIK

Dr., Kayseri İmam-Hatip Lisesi Öğretmeni

mustafaisik38@hotmail.com

Özet:

Hadis, genel olarak “senet ve metin” diye ikiye ayrılır. Buna paralel olarak Hadis Metodolojisi de “Rivayetul Hadis” ve “Dirayetul Hadis” olmak üzere ikiye ayrılır. Dirayetul Hadis daha çok hadisin metin kısmıyla ilgilenir. Hadis metninin anlaşılması/anlatılması için geliştirilmiş ilimler bu kategori içindedir. Hadis metninin anlaşılması/anlatılması için geleneksel Hadis İlimleri yanında modern bilimlerden de yararlanmak gerekir. Bunlardan biri de 20. asırda bilim haline gelme yolunda olan Beden Dili’dir. “Hadislerde Beden Dili” düşüncesinin hadis edebiyatında “tarihî bir temele oturtulması” açısından elimizde İbnu Hibban’ın (ö:354/965) hadisleri kısım ve nev’ilere ayırma örneği bulunmaktadır. Araştırmada bunun bir denemesi yapılmaya çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Beden Dili, İbnu Hibban

Abstract:

BODY LANGUAGE OF THE HADITH AND INSTANCE IBN HIBBAN

Generally, Hadith, is divided into notes and text. Paralel to the above division Hadith Methodology is divided into "Rivayetul Hadith" and "Dirayetul Hadith".

Dirayetu'l Hadith deals with the text mostly. Sciences which are improved understanding and expressing the text of the Hadith are in this category.

The understand and express the Hadith text we must profit from modern sciences as well as traditional Hadith Sciences. One of these is Body Language which has become a science in the 20th century.

Ibn Hibban is an example to put in a historical basis of the hadith literature. It is tried to to have made an experiment of it in this study.

Keywords: Hadith, Body Language, İbn Hibban

Giriş

Hadis, genel olarak "senet ve metin" diye ikiye ayrılır. Buna paralel olarak Hadis Metodolojisi de "Rivayetul Hadis ve Dirayetul Hadis" olmak üzere ikiye ayrılır. Dirayetul Hadis daha çok hadisin metin kısmıyla ilgilendir.¹ Hadis metninin anlaşılması ve anlatılması için geliştirilmiş ilimler bu kategori içindedir. Hadis ve sünnetin anlaşılması/anlatılmasını sağlayan Garibul Hadis, Fıkhul Hadis, Nasihul Hadis ve Mensuh, Muhteliful Hadis, Muhkemul Hadis, Esbabu Vurudil Hadis gibi geleneksel hadis ilimleri oluşmuştur.²

Geleneksel ilimler, hadisin sıhhati ile uğraşmaz; bunların verileri zayıf hadise güç katmaz ancak hadislerin daha iyi anlaşılması ve anlatılmasına katkıda bulunur. Tarihte, hadis edebiyatı içinde oluşan bu tip ilimler hadisleri "statik ve sabiteleri olan metinler" olmaktan dışarı çıkarmamış; sıhhatlerine güç katmamış ya da zayıflatmamıştır. Sadece hadis metinlerinin anlaşılmasını ve anlatılmasını kolaylaştırmıştır. 20. Yüzyıldan önce oluşmuş veya bu yüzyılda oluşmakta olan bilimler de aynı işlevi üstlenecektir. Bu geleneksel ilimler yanında modern bilimlerden de yararlanmak gerekir.³ Mesela, bazı hadisleri psikoloji bilimi açısından ele

¹ Nureddin İtr, *Menhecü'n Nakdi'l Hadis*, Daru'l Fıkr, Dımaşk, 1985; s. 30, 32

² İtr, s.332-342; M. Accac el-Hatib, *el-Veciz fi Ulûmi'l Hadis ve Nusûsih*, Dımaşk, 1981; s. 280-290; İsmail Hakkı Ünal, *Hadis*, M.E.B. 2003; s. 79-86

³ Ünal, s.85

alan “el-Hadisun Nebeviyyetu ve İlmu'n Nefs”⁴ adlı çalışma, ilgili “hadislerin anlaşılması/anlatılması” açısından önem arz etmektedir.

Asrımızda oluşan bu imkânlardan biri de 20. asırda bilim haline gelen Beden Dili'dir.⁵ Bu bilim, sözün ötesinde, söze paralel, insanları anlamayı ve anlaşılmayı kolaylaştıran iletişim yöntemleri üzerinde yaklaşımlar geliştirmektedir. Hadisleri “statik ve sabiteleri olan metinler” olarak düşündüğümüzde “dinamik ve değişken olan davranışlar” açısından ele alınma imkânı yine “beden dilinin verileri ölçüsünde” olacaktır.

Aşağıda geleceği üzere, beden dili'nin Kur'an ve hadis'le ilgisi konusunda, son yıllarda akademik çalışmalar yapılmaktadır. Bu araştırmalarda genelde klasik İslamî literatürde bazı dayanaklar aranmaktadır.⁶ Özelde ise hadis literatüründe dayanağının bulunması önem arz etmektedir. “Hadis eserlerinde Hz. Peygamber'in beden dili ile ilgili rivayetleri müstakil bir başlık altında bulmak mümkün değildir.”⁷ görüşüne katılmıyoruz. Bize göre, klasik hadis literatüründe, “hadislerin tasnifinde farklı bir yöntem” ortaya koyan İbnu Hibban (ö:354/965) örneği bulunmaktadır. İbnu Hibban'ın yeri, aşağıda tanıtılacak olan el-Müsnedu's Sahih ale't Tekasim ve'l Enva' isimli kitabında, alışılmışın dışında yaptığı hadis tasnifinde ortaya çıkmaktadır.

Hadislerde beden dili konusunun hadis edebiyatında tarihî bir temele oturtulması açısından İbnu Hibban'ın hadis taksim örneğini ele alacağız.

Beden Dili'yle İlgili Bir Alt-Yapı Çalışması:

Beden Dili konusundaki çalışmalar oldukça yenidir ancak yoğunluk arz etmektedir. Nitekim konunun batılı uzmanlarından biri “Bir noktayı özellikle belirtmek isterim. Beden dili alanında gözlem ve araştırmalar

⁴ M. Osman Necati, *Hadis ve Psikoloji*, Çev: Mustafa Işık; Fecr Yay. Ankara, 2000

⁵ Batılı yazarların eserlerini tercümeyle başlayan bu hareket, yerli teliflerle devam etmektedir. Telif ve tercüme eserlerde “beden dilinin bilim olup olmadığı” tartışmaya açılmamıştır. Beden dilinin bilim olduğunu kabul etmemek bu makaleyi tenkit etmeyi değil; reddetmeyi gerektirir. Bu çalışma sahasında ilk olmayıp hadislerde beden dili konusunda yapılan yayınlar, makale içinde gelecektir. İlgili kitap ve makalelerin kaynakçaları da bu tip eserlerin ismini içermektedir.

⁶ Necati Kara, “Bir İletişim Aracı Olarak Kur'an'da Beden Dili”, İst, 2004, Bilge Yay; s. 199-201; Mustafa Karataş, *Hiz. Peygamberin Beden Dili*, İstanbul, 2008, Nun Yayıncılık; s. 32; Mahmut Kavaklıoğlu “Sergilediği Beden Dili Açısından Hiz. Peygamber”, Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2004/2, c. III, sayı: 6, s. 50-51

⁷ Karataş, *Hiz. Peygamber'in Beden Dili*, s. 26; Ayrıca yazar “Ancak Muhammed b. İsmail Buharî (ö:256/869), Sahih'inin “Talak” bölümünde “Lian” babında Hiz. Peygamber'in söz söylerken el ve parmaklarıyla yaptığı işaretleri içeren, konuları farklı beş hadisi bir arada zikretmektedir.” demektedir.

henüz başlangıç aşamasındadır."⁸ demektir. Beden dili ve iletişim konusunda, ilgili kitaplarda geniş bilgiler verilmektedir. Konunun boyutu "makale" olunca- o ölçekte kısa bir bilgi vereceğiz.

Beden dili güncel ve modern bir bilimdir. "Beden Dili" hakkında yazanlar, tek bir organın hareketinin yalnız başına anlaşılır bir şey olmadığı; diğer organlarla birleşince tam bir anlam taşıdığını vurgulamaktadırlar. Yani "beden dilinin bir bütün olarak görülmesi gerekir."⁹

"Dil, insan uygarlığının ilerlemesi ve yayılmasında en önemli araçtır. İnsan kültür ve uygarlığının altında yatan bu güçlü araç, insan ilişkileri söz konusu olunca, oldukça sığ ve etkisizdir. Bir bakış, dokunma, vücudun pozisyonu, duyguları daha etkili ve dolaysız ifade eder. Omuza konan bir el, dostluk ve arkadaşlık üzerine yazılmış bir söylevden daha etkilidir."¹⁰ Öyleyse, iletişimde beden dili önemlidir.

Beden dili ve iletişimin yüzden çok tanımı yapılmıştır.¹¹ "İletişim; duygu, düşünce ve bilgilerin akla gelebilecek her türlü yolla başkalarına aktarılmasıdır."¹² Bu sırada "vücudun bir parçası olan dilin görevine beden katkısı" beden dilini meydana getirmektedir.

İletişimi genellikle dilimizle sağladığımızı düşünsek de "Kişiler arası iletişimde sözsüz iletişimin önemli işlevleri vardır. Bu işlevleri iki ana gruba ayırabiliriz. Bunlardan birincisi, sözsüz iletişim yoluyla birtakım anlamlar iletilebilir. Örneğin yakamıza taktığımız rozetle mesleğimizi, başımızı sallayarak bir görüşü onayladığımızı, dostumuzun elini tutarak onu sevdiğimizi ifade edebiliriz. Sözsüz iletişimin ikinci işlevi ise, sözlü iletişimi desteklemesi, onun akıcılığına katkıda bulunmasıdır. Konuşan kişi yüzünü ve bedenini kullanarak sözlü anlatımını destekler."¹³

"Vücut yalan söylemez."¹⁴ sözü, beden dilinin konuşma içindeki önemini vurgulamaktadır. "Bir iletişimin yapılandırılmasında ortalama olarak kelimeler %10, ses tonu %30 ve beden dili %60 rol

⁸Zielke Wolfgang, *Sözsüz Konuşma*, Çeviren: Esat Mermi, İstanbul, 1993; s.190

⁹ Wolfgang, s. 177

¹⁰ Doğan Cüceloğlu, *Yeniden İnsandan İnsana*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999; s. 25

¹¹ Ercan Kaşıkçı, *Beden Dili*, Hayat Yayınları, İstanbul, 2002; s. 23

¹² Acar- Zühal Baltaş, *Bedenin Dili*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999; s. 19

¹³ Üstün Dökmen, *İletişim Çatışmaları ve Empati*; Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1995; s. 34

¹⁴ Otto Schober, *Beden Dili*, Çev: Süeda Özbent, İstanbul, 1994; s. 9

oyun."15denilmektedir. Bu doğruysa, biz çoğunlukla hadis/sünnetin kelimeleriyle -istatistik verilerine göre- %10 ile uğraşyoruz. Ses tonu da beden dili içinde ele alındığına göre, kayıp % 90 olmaktadır. İstatistiklerin darası düşülse de bu oran yüksek ölçüdedir. Bir beden dili uzmanı, "Günlük yaşantıda, beden dilinin mesajlarına karşı büyük bir körlük tesbit etmekteyiz."16demektedir. Bahsedilen körlük de buna eklenirse, anlama ve anlatma konusunda büyük eksikliğimiz olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu eksikliği bir miktar kapatabilmek için beden dilinin yaklaşımlarından yararlanmak faydalı olacaktır.

Ülkemizde, Beden Dili'yle ilgili çalışmalar tercüme hareketleriyle başlamış ve zamanla eser vermeye dönüşmüştür. 2000'li yıllarda Kur'an ve hadis ilimlerindeki yayınlara yansımıştır. Beden dilinin Kuran'la ilgisi hadislerle ilgisinden önce ele alınmıştır.17 Daha sonra bu çalışma genişletilerek kitap halinde yayınlanmıştır. Burada, "Kur'an'a göre sözlü dil gibi, beden dili de Allah tarafından öğretilmiştir. Bu, insana algılama ve tepki gösterme yeteneğinin verilmesi anlamını taşır." "Beden dili, anadiline paralel olarak, bir yabancı dil gibi çocukluktan itibaren öğrenilmeye başlanır." Bu dilin kullanımı insanlık tarihi kadar eski olsa da yazı diline geçişi yenidir. Tevrat, İncil ve Kuran'dan misaller verilir. Mesela, "Kuran, konuşmanın anlamsız olduğu yerde beden dilini önerir."18 denilmektedir.

Nebi (s.a.s)e izafe edilen söz, fiil, takrir ve sıfatlara hadis denir.19 Kuran'ı tebliğ/duyurmak ve teybin/açıklamakla görevli20 Allah Elçisi'nin (s.a.s.) de, anlama ve anlatma açılarından beden dilini kullanması tabiidir. Onun her eylemi, konuşması hatta susması örnek kabul edilmiştir. O'nun gördüğü bir eylem ve duyduğu bir söz karşısında sessiz kalmasına hadis ilminde "takrir" denir. Takrir, yapılan işin ve duyulan sözün onaylanması demektir.21

15 Baltaş s. 31; Ayrıca bkz. Kara, *Kuran'da Beden Dili*, s. 215; Karataş, *Hz. Peygamber'in Beden Dili*, s.50

16 Schober, s. 11

17 Kara, "Bir Bildirişim Dizgesi Olarak Beden Dili", *Kur'an ve Dil -Dilbilim ve Hermenötik-Sempozyumu, Van, 2001*

18 Kara, *Kuran'da Beden Dili*, s. 181, 183, 185, 189, 191; Karataş, *Hz. Peygamber'in Beden Dili* s.23-25

19 İtr, s. 325; Ünal, s.17; Kara, s.194

20 Nahl, 16 / 44, 64

21 Allah Rasulünün susmasının 10 farklı çeşiti ve ne anlama geldiğinin yorumu için bkz. M. Süleyman Aşkar, *Efali'r Rasule Delâletuha alâ Şeriatı'l İslamiyyeti*, (I-II) Beyrut, 1988; II/76-78

Ravilerin, hadis rivayeti sırasında, Allah Rasulü'nün "söylediği bir cümleyi, yaptığı bir hareketi aynen taklit ederek birbirlerine aktarmaları" müselsel hadis olarak tarif edilmiştir.²² Yani müselsel hadisler de beden diliyle ilgilidir.

Sayfa | 140

"Hadislerde Beden Dili" başlığının kapsamı oldukça geniştir.²³ Ancak biz bu makalede sadece, tanıtımı aşağıda yapılacak olan, *el-Müsnedu's Sahih ale't Tekasim ve'l Enva'* adlı eserde geçen "Rasul (S.A.S.)in, Dille Konuşmaksızın; Anlaşılan Bir İşaretle Bir Şeyden Haber Vermesi" alt-başlığını ele alacağız.

Hadislerde Beden Dili:

Hadislerde Beden Dili'nin oldukça yeni olup yeterince gündeme alınmadığını düşünüyoruz. Bu konuda yapılmaya başlanan akademik çalışmalar da yenidir. Son on yılda tebliğ, makale ve kitap yayını şeklinde kendini göstermiştir. *H. Peygamberin Beden Dili* adlı çalışma, bütün hadis ve sünneti beden dili açısından ele almıştır.²⁴ Günümüzde İslamı kitlelere anlatma konumunda bulunan din görevlileri ve din eğitimcilerinin, çağımız insanına daha etkili ve başarılı sunuş yapabilmeleri için "*H. Peygamber ve Beden Dili*" tebliğ olarak sunulmuştur.²⁵ Bir başka çalışmada da hadisler Muhammed(s.a.s.)in "*Sergilediği Beden Dili Açısından*" ve "*Başkalarının Beden Dilini Okuması Açısından*" incelenmiştir.²⁶ Bunlar, birbirini tamamlayan iki makale olup hadislerin geneli içinden ilgili hadisler seçilerek inceleme yapılmıştır. "Temel misyonu anlamak ve anlaşılacak olan bir Peygamber'in anlamak ve anlaşılacak adına beden dili üzerinden ortaya koyduğu materyaller tetkike değerlidir. Hiç şüphesiz bu yöndeki mesailer, onu (s) anlamaya ve iletişimde kullandığı yöntemleri tanımaya ayrı bir katkı sağlayacaktır."²⁷

²² Itr, s. 354-355

²³ Sözel dil, ses tonu, jest ve mimikler, vücudun duruşu yanında İslamî literatürde "*şemal*" denilen fiziki ve ruhi portresini de bu kapsam içine almıştır. Bkz. Karataş, *H. Peygamber'in Beden Dil*, s.41 v.d.; Bünyamin Erul, "*H. Peygamber ve Beden Dili*", (H. Peygamber'in Tebliğ Metodu İşığında İslam'ın Güncel Sunumu: Kutlu Doğum 2003) Ankara, 2006; s. 230

²⁴ Karataş, "*H. Peygamberin Beden Dili*", İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yıl 2003, Sayı: 8, s. 49-71; Bu çalışma daha sonra genişletilerek kitap halinde basılmıştır.

²⁵ Erul, s. 217-234

²⁶ Kavaklıoğlu, "*Sergilediği Beden Dili Açısından H. Peygamber*"; s. 49-80;" *Başkalarının Beden Dilini Okuması Açısından H. Peygamber*", Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2004 / 2, c. III, sayı: 6, s. 81-100

²⁷ Kavaklıoğlu, "*Sergilediği Beden Dili Açısından H. Peygamber*", s. 49-50

Konu "hadis" olunca, söze bir hadisle başlamak doğal olacaktır. Rasûl (s.a.s.), Müslümanlar arasındaki yardımlaşma, dayanışma ve birbirine tutunmayı, vücûdun organları arasındaki uyum ve dayanışmaya benzetmiş ve şöyle buyurmuştur: "Mü'minlerin birbirini sevmeye, birbirlerine merhamet ve şefkat göstermedeki durumu bir beden gibidir; vücûdun bir organı rahatsızlanınca bedeninin öteki organları da uykusuzluk ve ateşle ona katılırlar."²⁸ Burada Müslümanların birlik, sevgi, dayanışma bakımından birbirlerine muhtaç oldukları, birbirlerine karşı duyarsız kalamayacakları bedeninin biyolojik yapısına benzetilmiştir. Verilen misalde bilinenden bilinmeyene, biyolojik yapıdan sosyal yapıya gönderme yapılmıştır. Çünkü herkes şahsi deneyimi ile bunu bilmektedir. Hadiste sosyolojik olarak, ferdin toplumla ilişkisi bağlamında "sosyal yapı" vurgulanmıştır ancak biz burada bu hadisi "beden dilinde organların birbiriyle ilişkisi" açısından ele alıyoruz.²⁹

Beden Dili'nden yararlanma konusunu gündeme taşımak; bu denemeyi İbni Hibban'ın (ö:354/965) hadis/sünneti kısımlara ve nev'ilere ayırmasından yararlanarak, Hadis Edebiyatı Tarihi'nde bir temele oturtmak düşüncesinden hareketle, İbnu Hibban'ın "hadisleri farklı bir şekilde tasnif ettiği" kitabını tanıyabiliriz.

İbnu Hibban ve Sahih'i (El-Tekâsim ve'l Envâ) = (التقسيم والأنواع)³⁰

İbnu Hibban (ö: 354/965) *el-Müsnedu's Sahih ale't Tekâsim ve'l Envâ* = (المسند الصحيح على التقاسيم والأنواع) adlı eserinde, hadisleri 5 kısım ve 400 nev'eye ayırır.³¹ Biz bu bölüm ve nev'ilerden birini beden diliyle ilgili görmekteyiz.

Biz öncelikle bu eseri kısaca tanıtmak istiyoruz:

Hadis Usûlü yazarlarının ilklerinden olan İbnu Salâh'tan (ö:643/1245) Suyûtî 'ye (ö:911/1505), usûl kitaplarına baktığımızda şu cümleler tekrarlanır: "Âlimler, hadisleri iki şekilde tasnif etmişlerdir:

²⁸ İbnu Hibban, *Sahihu İbn-i Hibban bi-Tertibi İbni Belban*, (tahk ve tahrir: Şuayb Arnavut), I-XVI, Müessesetü'r Risale, Beyrut, 1993; 1/469; (Hadisin ayrıntılı tahriri mevcuttur)

²⁹ Mesela, sevinç ve üzüntünün yüze yansması doğal bir şeydir. Allah Rasulüyle ilgili örnekler için bkz. Erul, 227-228

³⁰ El yazması bu eserin baskısı "fıkıh bablarına göre" düzenlenen şekliyle yapılmıştır. Bu yüzden, aynı iktibas metin için, iki ayrı kaynak vereceğiz. İbnu Hibban, *el-Müsnedu's Sahih Ale't Tekâsim ve'l Envâ*, 1/2b; (Yazma, III. Ahmed Kütüphanesi; No: 347-Bundan sonra dipnotlarda "*et-Tekâsim*" olarak anılacaktır.); *Sahih*, 1/101-102

³¹ İbnu Hibban, *et-Tekâsim ve'l Envâ*, 1/2b; *Sahih*, 1/101-102

1) Fıkıh bablarına/konularına göre yazma ki aslında güzel olan bir tasnif şeklidir.

2) Sahabî adlarına göre/ alfabetik olarak kişinin rivayet ettiği hadislerin sıralanması.³²

Sayfa | 142

İbnu Hibban'ın *el-Müsnedü's Sahih ale't Tekasim ve'l Enva'* adlı eseri, bu iki tür yazım şeklinin dışındadır. Adından da anlaşılacağı gibi, hadisleri "kısımlara ve nev'ilere ayırarak" yazılmış bir eserdir.

Kendisi, eserini şöyle tanıtır: "Sahih haberleri beş kısma ayırdım:

- 1- Allah'ın Kullarına Buyurduğu Emirler
- 2- Allah'ın Kullarına Yasakladığı Nehiyler
- 3- Bilinmesi Gereken Haberler
- 4- Yapılması Serbest Olan Mübah Şeyler
- 5- Nebi (S.A.S.)in Fiilleri

Sonra bunlardan her bir kısmı nev'ilere ayırdım. Her nev'i, ancak gerçek âlimlerin anlayacağı zor ilimleri içermektedir.³³

Bu Kısım/bölümlerden emirleri 110, yasakları 110, gerekli haberleri 80, mübahları 50, Nebi'nin fiillerini 50 çeşide ayırmak suretiyle sünneti 400 çeşit/nev'i olarak ele aldığını söyler. Bu çeşitlerin her birinin neleri içerdiğini maddeler halinde açıklar.

el-Müsnedü's Sahih ale't Tekasim ve'l Enva' adlı kitabını fıkıh bablarına göre düzenleyen Emir Alâeddin (ö:739/1338) eserin adını da *El- İhsan fi Takrib-i İbni Hibban* koymuştur.³⁴ El-İhsan'ı gün yüzüne çıkartıp ilk cildini yayınlayan A. M. Şakir (ö:1958) İbnu Hibban'ın eserini "eskilerin görmediği ve alışkın olmadığı bir metodla" yazdığını belirtir.³⁵ "Yap-boz" oyununa benzeyen bu işlem aslında "alışılmamış olanı alışılmış olana çevirmek" olmuştur.

³² Bkz. İbnu Salah, (Takiyyuddin, Osman b. Abdurrahman) *Ulumu'l Hadis*, (tahk. Nureddin İtr), Daru'l Fıkr, Dımaşk, 1984; s. 253; Celaleddin Suyuti, *Tedribu'r Ravi fi Şerh-i Takribu'n Nevevi*, (tahk. Ömer Haşim), Daru'l Kütübü'l Arabi, Beyrut, 1993; II/ 140

³³ İbnu Hibban, *et-Tekasim*, 1/2b; Sahih, 1/101-102

³⁴ İbnu Hibban, *Sahihu İbni Hibban bi-Tertibi İbni Belban*, (tahk ve tahrir: Şuayb Arnavut), I-XVI, Müessesetü'r Risale, Beyrut, 1993; 1 /95-96

³⁵ İbnu Hibban, *el-İhsan fi Takrib-i Sahih-i İbni Hibban*, (thk. Abdurrahman Muhammed Osman), I-IV, Medine, 1970; (Mukaddime) s.12

İbnu Hibban, nev'îler konusunda son derece iddialıdır. Hatta yaptığı taksimat sırasında "İsteseydik daha çok nev'îye ayırırdık fakat kısa keserek bu kadarla yetindik." demektedir.³⁶ Daha sonra neredeyse her hadisin başına bir başlık koyarak, hadisten varılması gereken sonucu/fikhî hükmü belirtmektedir.

İbnu Hibban, hadis/sünnetin "Mustafa (s.a.s.)in Bilinmesi Gerekli Haberleri" bölümünün III / 37. nev'inde, "Dille konuşma olmaksızın; anlaşılabilir bir işaretle, bir şeyden haber vermesi"yle ilgili bazı rivayetleri toplamıştır.³⁷Başlıkların altına koyduğu hadislerde örnekleme metodunu kullanmıştır.³⁸Bu başlık ve altındaki hadislerin beden diliyle ilgisinin kurulması bize ait bir kanı ve yorumdur.

• Hadislerde Beden Dili ve İbnu Hibban Örneği:

İbnu Hibban, el yazması ve basılmamış olan *el-Müsnedü's Sahih ale't Tekasim ve'l Enva'* (=المسند الصحيح على التقاسيم و الأنواع) adlı eserinde 5 ana bölüme ayırdığı hadis/sünnetin 3. Bölümü yani "Mustafa (s.a.s.)in Bilinmesi Gerekli Haberleri" bölümünün 37. nev'inde, "Rasul (S.A.S.)in, Dille Konuşmaksızın; Anlaşılabilir Bir İşaretle Bir Şeyden Haber Vermesi" alt-başlığı ile bize göre "Beden Dili'yle ilgili bazı rivayetleri toplar. Biz şimdi, Tekasim'in Nevi'lerinden olan başlıktaki hadisleri ele alacağız.

Bu hadisler, eserin aslı *el-Müsnedü's Sahih ale't Tekasim ve'l Enva'*da tek başlık altında geçer. Ancak Emir Alâeddin tarafından "fıkıh bablarına göre" düzenlenen *el-İhsan fî Takrib-i Sahih-i İbni Hibban*'da, başka başka yerlerde dir. Ayrıca bu eser *Sahihu İbn-i Hibban bi-Tertibi İbni Belban*' adıyla da basılmıştır. Biz, İbn Hibban'ın Sahihi olarak gösterdiğimiz kaynaklarda, bu baskıyı kullanacağız.

Şimdi alt-başlığın muhtevasına geçebiliriz:

1- "Rasul (S.A.S.)İN, Dille Konuşmaksızın; Anlaşılabilir Bir İşaretle Bir Şeyden Haber Vermesi"

Ebu Hureyre anlatır: Rasul (s.a.s.)in "Allah, size emanetleri ehline vermenizi, insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder. Allah size böylece ne güzel öğüt veriyor. Doğrusu Allah işiten ve

³⁶ İbnu Hibban, *et-Tekâsim*, 1/15 b; *Sahih*, 1/149

³⁷ İbnu Hibban, *et-Tekâsim*, III/47 a; *Sahih* 1/134

³⁸ Sadece Kavaklıoğlu'nun bu konuda yaptığı çalışmaya bakıldığında, beden diliyle ilgili kurulan hadislerin az olmadığı görülecektir.

görendir."³⁹ âyetinin "Doğrusu Allah işiten ve görendir." kısmını okurken baş parmağını kulağına, işaret parmağını da gözüne tutarak okuduğunu gördüm."⁴⁰

Sayfa | 144

İbnu Hibban bu hususta: "Rasul (s.a.s.) parmağını kulağına ve gözüne tutarak Yüce Allah'ın bilinen kulakla duymadığı ve bilinen gözle görmediğini söyledikten sonra Yüce Rabbimizin yarattığı herhangi bir şeye benzemediğini, aletsiz olarak, istediği gibi duyup gördüğünü insanlara anlatmak istediğini belirtir.⁴¹ Bizler son yüzyılda, radarların duyduğunu ve gördüğünü işiterek büyüdük. Duymak için kulaktan, görmek için gözden başka teknolojik aletin olmadığı; bunların hayallerinin bile görülmediği bir çağda, Allah'ın insanlar gibi duyup görmediğini bundan daha sade anlatmak mümkün değildi. Günümüzde, telefon konuşması yaptığını konuşmadan anlatmak isteyen kişi aynı işareti ağız ve kulağını göstererek yapmaktadır.

İbnu Hibban'ın yukarıdaki yorumu tartışılabilir ancak görmek ve duymak konusundaki kavramları anlatırken beden dilinden yararlanmanın gereği tartışılmaz. Burada Rasul (s.a.s.)'in beden dilini kullandığını görmekteyiz.

2- "Bazen Ayın Tam Olarak 30 Gün Çektiği Haberi:

a- İbnu Ömer, Rasul (s.a.s.)'in "Ay şöyledir, ay böyledir" buyurduğunu; birinci ve ikincide ellerinin bütün parmaklarını gösterdiğini, üçüncüde ise baş parmağını büktüğünü söylemiştir. Yani son seferinde sağ elinin başparmağını bükerek, göstermiştir."

b- "Bazen Ayın 29 Gün Çektiği Haberi:

İbnu Ömer, Rasul (s.a.s.)'in "Ay şöyle şöyledir" buyururken üçüncüde başparmağını büktüğünü söylemiştir.⁴² İki elin on parmağını birbirine üç defa vurarak ($10 \times 3 = 30 - 1 = 29$) parmak hesabını göstermiştir. Müslim'in bir rivayetinde "Biz ümmi bir toplumuz; okuma-yazma bilmeyiz. Ay şöyle şöyledir" buyurmuş, üçüncüsünde de başparmağını yummuştur." şeklinde geçmektedir.⁴³ Yani pratik olduğu için, halen hesaplamada kullandığımız

³⁹ Nisa, 4/58

⁴⁰ İbnu Hibban, *et-Tekasim*, III/47 a; *Sahih*, 1/498

⁴¹ İbnu Hibban, *et-Tekasim*, III/47 a; *Sahih*, 1/498

⁴² İbnu Hibban, *et-Tekasim*, III/47 a; *Sahih*, 8/236

⁴³ Müslim, Siyam, 15

parmak hesabıyla, ayın kaç çektiğini anlatmış; anlatımda beden dilini kullanmıştır.

3- "İnsan, Başına Bir Şey Gelmesi Şeklinde İmtihan Edildiğinde, Kalbinin Üzülmesi ve Gözünden Yaş Dökülmesinden Değil, Dilinden Dolayı Sorumlu Olduğu Haberi:

Sayfa | 145

İbnu Ömer anlatır: "Sa'd (b. Muaz')'ın hastalığı iyice arttı. Rasul (s.a.s.) Abdurrahman bin Avf, Sad bin Ebi Vakkas ve Abdullah bin Mesud'la birlikte ziyaretine gitti. Yanına varınca, bilincini kaybetmiş olduğunu gördü. "Öldü, Ya Rasulallah" dediler. Allah Rasulü ağladı. Rasul (s.a.s.) ağlayınca onlar da ağladılar. Rasul (s.a.s.): Beni dinleyin: "Yüce Allah gözyaşından dolayı, kalp üzüntüsünden dolayı azap etmez; fakat -dilini göstererek- bundan dolayı azap veya merhamet eder." buyurdu.⁴⁴ Burada gözyaşı, "üzüntünün ifadesi" olarak akmaktadır. Bunun sorumluluk gerektirmediği; dilin yani "olumsuz konuşmanın" sorumluluk gerektirdiği, dil gösterilerek, beden diliyle anlatılmıştır.

4- "Kişinin Dilinin, En Çok Korkması Gereken Şey Olduğunun Açıklanması Konusu: (Allah bizi ve her Müslümanı dilin şerrinden korusun)

Sahabe Süfyan sordu: Ey Allah'ın Elçisi, Bana tutunacağım bir buyruk söyle.

- "Rabbim Allah'tır de sonra da dosdoğru ol."

- Ey Allah'ın elçisi, benim için en korkunç olan şey nedir? deyince, kendi dilini eliyle tuttu ve "Bu!" buyurdu. Hadisi aktaran İbnu Hibban, "Rasul (s.a.s.) dilini tutmadan söyleyebilirdi ancak insanları eğitip öğretmek için gelen biri, öncelikle kendisi, soranın sorusunu uygulamalı olarak göstermeliydi."⁴⁵ demektedir.

Dili tutmak, gerçek ve mecazi anlamıyla, düşünüp taşınarak konuşmak, kişinin ağzından çıkanı kulağının duymasıdır. Allah elçisi konuşan dili anlatırken organ olan dili tutarak anlatımda beden dilinden yararlanmıştır. Burada konuşma organı olan dilin olumsuz yönüne işaret edilmiştir.

⁴⁴İbnu Hibban, *et-Tekasim*, III/47a; *Sahih*, 7/431

⁴⁵İbnu Hibban, *et-Tekasim*, III/47 a; *Sahih*, 13/7

Allah Rasülü (s.a.s.) Müslümanı "dilinden ve elinden öteki Müslümanların zarar görmediği kişi"⁴⁶olarak tanımlamıştır. Burada "sembolik olarak" elin organları, dilin sözü ifade ettiğini düşünüyoruz. Böylece bütün beden anlatılmış olmaktadır. İbnu Hibban'ın verdiği misaller de bu iki organ üzerine yoğunlaşmaktadır.

Beden diliyle uğraşanlar "İnsan diliyle çok kolay, bedeniyle çok zor yalan söyler."⁴⁷demektedirler. İbnu Hibban'ın 5 ana bölüme ayırdığı hadis/sünnetin 5. Bölümü "Nebi (s.a.s.)in Fiilleri"dir. Hadiste "Sünnet" olarak bilinen bu bölüm, Allah Elçisi (s.a.s)in eylemleridir. "Peygamberimize ait fiiller "E'alu'r Rasûl" başlığı altında usûl kitaplarına taşınarak bu fiillerin dinle ilgili bir işte delil olup olamayacağı tartışılmış ve hangi fiillerinin örnek alınacağı tespiti çalışılmıştır.⁴⁸

Bu bölümün büyük bir kısmı beden diliyle ilgili olmasına rağmen 42. nev'inde de "Kendisine Sorulan Sorulara Hareketle Cevap Vermesi Nev'i" bulunmaktadır.⁴⁹ Bu çeşit hadis/sünneti de beden diliyle ilgili görmekteyiz. Burada örnekleme metoduyla şu hadis misal verilmektedir:

Adamın biri Ömer'e geldi ve "Cünüp oldum; su bulamadım" dedi.

Ömer: Namaz kılma." deyince Ammar: "Ey müminlerin başkanı! Hatırlamıyor musun, sen ve ben bir seriyye/müfrezedeydik. Cünüp olmuş ve su bulamamıştık. Sen namaz kılmadın. Ben toprağa bulandım, namaz kıldım. Nebi (s.a.s.)e gelince bunu ona anlattım; "Bu sana yeter." buyurdu. Nebi (s.a.s.) ellerini toprağa vurdu, sonra üfledi. İki eliyle yüzünü ve kollarını mesh etti." dedi.⁵⁰

Hadisle sünnet arasındaki temel fark, hadisin söz; sünnetin iş/eylem oluşudur. Sünnet/davranışlar aktarılırken söz kullanıldığı için "hadis" kelimesi daha kapsamlı olmaktadır. Burada teyemmüm'ün nasıl yapıldığı şekil olarak yani beden diliyle gösterilmektedir.

"Hadislerde Beden Dili" kapsamlı bir konudur. Yukarıda belirttiğimiz üzere, konuyla ilgili kitaplar basılmış, makaleler yazılmıştır. Hangi hadislerin ne şekilde beden diliyle ilintili bulunduğu konusundaki geniş

⁴⁶ Buhari, İman, 4, 5; Rikak, 36; Müslim, İman, 64, 65; Ebu Davud, Cihad, 3; Tirmizi, İman, 13, Kiyame, 53; Nesai, İman, 8, 9, 11

⁴⁷ Baltaş, s. 89

⁴⁸ Kara, *Kuran'da Beden Dili*, s. 198; Erul, 221; Ayrıca bkz. Aşkar, I /219-239

⁴⁹ İbnu Hibban, *et-Tekasim*, 1/14 b; *Sahih*, 1/148; (+4/80; 130, 131) (Bu bölüm Tekasim'in kayıp olan kısmıdır.)

⁵⁰ İbnu Hibban, *Sahih*, 4/131-132; Bir sonraki haber de bu hadisin benzeridir.

bilgi buralarda mevcuttur. Biz hadisleri 400 nev'ie ayıran İbnu Hibban'ın bu nev'ilerinden birini, günümüzde "Beden Dili" denilen yaklaşımla doğrudan ilgili gördüğümüz için, hadislerde beden diliyle ilgili çalışmaların tarihi arka planına koymak istedik.

Yukarda, İbnu Hibban "Dille konuşma olmaksızın; anlaşılabilir bir işaretlerle bir şeyden haber vermesi"yle ilgili bazı rivayetleri toplar." demiştik. Ayrıca İbnu Hibban, nev'ilerden biri için: "Bu nev'i çoğaltsaydık, sünnetin çoğu buraya girerdi. Çünkü Rasûl, Allah'ın Kitabındaki muradını "söz ve eylem olarak" açıklıyor. Fakat bizim bu kadar işaretimiz anlayana yeterlidir"⁵¹ demektedir. Yani müellif, hadis/sünnetin bütününe 400 nev'i içinde toplamamakta; örnekleme metoduyla bazı misaller sunmaktadır. Biz, İbnu Hibban'ın Sahih'inin başka bölümlerinde, özellikle de V. Bölüm olan "Rasulün Fiilleri" bölümünde bulunan "beden diliyle ilgili rivayetleri" derleyerek bir arada ele aldığımızda hadis/sünnetin tamamını "Beden Dili" olarak ele almış olacağız. Bu durumda da bir makalenin boyutları aşılmış olacaktır. Oysa bizim amacımız, modern bilimlerden Beden Dili'ni İbnu Hibban'ın Sahih'i'ndeki bir "nev'i" ile temellendirmektir.

Sonuç:

Geçmişten günümüze hadis/sünnetin anlaşılması ve anlatılması için çok şey yapılmış, yapılanlar hadis tarihi ve metodolojisi içinde yerini almıştır. Bu konuyla ilgili geleneksel ilim dalları ve buna bağlı hadis literatürü oluşmuştur. Bu ilimler hadis/sünnetin anlaşılması ve anlatılmasını kolaylaştırmıştır.

Zamanın geçmesi ve insanlığın ufkunun genişlemesi sonucunda yeni imkânlar doğmaktadır. 19. ve 20. Yüzyılda ortaya çıkan bilimler gibi. İbnu Hibban'ın asırlar öncesinde, hadislerin tasnifinde işaret ettiği bu konu bize göre, "Beden Dili" diye bir bilimin ortaya çıkması ve metodolojisinin oluşmaya başlaması noktasında, önem arz etmektedir.

Biz de "modern bilimlerden yararlanarak" hadis/sünnetin daha iyi anlaşılması ve anlatılması için gayret göstermeliyiz. İlgili hadisleri "Beden Dili" biliminin verilerinden yararlanarak yorumlamak; bu hadisleri anlama/ anlatma yönünde çok yararlı olacaktır. Yapılan çalışmaların, henüz başlangıç noktasında olmasına rağmen, faydalı olduğuna inanıyoruz.

⁵¹ İbnu Hibban, *Sahih*, 1/130; 11/178

Bu makale, bu düşünceyi hadis edebiyatının tarihi arka-planında temellendirme açısından, bu konuda atılmış küçük bir adım olacaktır.

Kaynakça:

- Acar-Zühal, Baltaş, Bedenin Dili, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999
- Bünyamin Erul, "Hz. Peygamber ve Beden Dili", Hz. Peygamber'in Tebliğ Metodu Işığında İslam'ın Güncel Sorunu: Kutlu Doğum 2003; Ankara, 2006
- Celeleddin Abdurrahman Suyuti, Tedribu'r Ravi fi Şerh-i Takribu'n Nevevi, (tahk. Ömer Haşim), Daru'l Kütübi'l Arabi, Beyrut, 1993
- Doğan Cüceloğlu, Yeniden İnsandan İnsana, Remzi Kitabevi, İst. 1999
- Ercan Kaşıkçı, Beden Dili, Hayat, İst. 2002
- İbnu Hibban, el-Müsnedu's Sahih ale't Tekasim ve'l Enva'; (Yazma, III. Ahmed Kütüphanesi, No: 347)
- İbnu Hibban, Muhammed, el-İhsan fi Takrib-i Sahih-i İbni Hibban, (tahk. Abdurrahman Muhammed Osman), I-IV, Medine, 1970
- İbnu Hibban, Muhammed, Sahihu İbn-i Hibban bi-Tertibi İbni Belban, (tahk ve tahrir: Şuayb Arnavut,) I-XVI (+XVII, XVIII= Fihrist), Müessesu'r Risale, Beyrut, 1993
- İbnu Huzeyme, Muhammed bin İshak, Sahihu İbni Huzeyme, (Tahk. M. Azami), el Mektebetu'l İslami, (I-IV) Beyrut, 1992
- İbnu Salah, Takiyyuddin, Osman b. Abdurrahman, Ulumu'l Hadis, (thk. Nureddin Itr), Daru'l Fikr, Dımaşk, 1984
- M. Osman Necati, Hadis ve Psikoloji; Çev: M. Işık; Fecr Yay. Ankara, 2000
- Mahmut Kavaklıoğlu, "Başkalarının Beden Dilini Okuması Açısından Hz. Peygamber", Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2004 / 2, c. III, sayı: 6
- Muhammed Accac el-Hatib, el-Veciz fi Ulûmi'l Hadis ve Nusûsih, Dımaşk, 1981
- M. Süleyman Aşkar, Efali'r Rasul ve Delaletuha alâ Şeriatı'l İslamiyeti, (I-II) Beyrut, 1988;II/76-78
- Mustafa Karataş, "Hz. Peygamberin Beden Dili", İ.Ü. İlahiyat Fak. Dergisi, Yıl 2003, Sayı: 8
- Necati Kara, Bir İletişim Aracı Olarak Kur'an'da Beden Dili, Bilge Yay., İst, 2004
- Nureddin Itr, Menhecu'n Nakdi'l Hadis, Daru'l Fikr, Dımaşk, 1985

Otto Schober, Beden Dili, çev.: Süeda Özbent, İstanbul, 1994

Üstün Dökmen, İletişim Çatışmaları ve Empati, Sistem Yayıncılık,
İstanbul, 1995

Wensinck, El-Mucemü'l Müfehres Li Elfâzi'l Hadis, (Concordance) I-
VII, Brill, 1943

Zielke Wolfgang, Sözsüz Konuşma, Çev: Esat Mermi, İstanbul, 1993